

ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ εἶναι ἐν αὐτῷ¹. Ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ «δὲν εἶναί τι πόρρω κείμενον οὐδὲ κατέχει τινὰ διαφέρουσαν θέσιν ἢ τόπον· διότι ἡ ἄβυσσος τῆς φύσεως καὶ δημιουργίας εἶναι αὐτὸς ὁ θεός»².

Λοιπὸν ὁ θεὸς εἶναι πάντα. Μὴ τις ὅμως ὑπολάβῃ ὅτι κατὰ τὸν φιλόσοφον τοῦτον ὁ θεὸς καταναλίσκεται εἰς τὸν κόσμον καὶ δὲν διακρίνεται ἀπ' αὐτοῦ. Διότι πρέπει νὰ μὴ συγχέωμεν τὸν θεὸν πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις αὐτοῦ· δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῦ σκότους ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὅτι εἶναι θεός· ταῦτα πάντα δὲν εἶναι ὁ θεός, ἀλλ' ἡ ἐκδηλωθεῖσα οὐσία τοῦ θεοῦ, κάτοπτρον τοῦ θείου πνεύματος, ὅπερ ἀποκαλύπτεται καὶ παίζει διὰ τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης· εἶναι μὲν ἀχώριστα ἀπὸ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ (ἐξ ἐκείνου κατάγονται καὶ ἐν ἐκείνῳ ὑπάρχουσιν), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ θεότης³. Ὁ θεὸς ἄρα εἶναι ἡ οὐσία πάντων, διήκει διὰ πάντων (ὁ θεὸς εἶναι πάντα), ἀλλὰ πάντα δὲν εἶναι θεός.

4. Ἀνθρωπολογία. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἐωσφόρου ἐδημιουργήθη, ὡς εἶδομεν, νέος κόσμος· τούτου ἡγεμὼν κατεστάθη ὁ ἄνθρωπος ὡς τέλειον ἀπείκασμα τῆς θείας λαμπρότητος καὶ ἔδει ὡς τοιοῦτος νὰ ὑπερβάλλῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀγγέλους⁴. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν εἶναι εἰκὼν τοῦ θεοῦ καὶ ὡς μικρόκοσμος προωρίσθη κύριος τῆς φύσεως⁵. Τοιοῦτος ὢν ἔχει οὐσίαν καὶ ζωὴν, ἥτις συν-

1. Wid. Tilk. 2, 140.

2. Beschaulichkeit 3, 13.

3. Myst. magn. 8, 25. Antistief. 2, 316. «Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος δὲν εἶναι θεός οὐδὲ ὀνομάζεται θεός, ἀλλὰ μόνον ὄν, ἐν ᾧ ὁ θεὸς ἀποκαλύπτεται». Ὁ θεὸς ἄρα καθ' ἑαυτὸν εἶναι ὑπὲρ τὸν κόσμον, παράγει δὲ τοῦτον ἐξ ἑαυτοῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς αἰδίου αὐτοῦ φύσεως, χωρὶς νὰ καταδαπανᾶται εἰς τὸν κόσμον. Διὸ καὶ παραβάλλεται ὁ κόσμος πρὸς μῆλον, ὅπερ προέρχεται μὲν ἐκ τοῦ οἰκείου δένδρου, ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ δένδρον· ὡσαύτως παραβάλλεται ἢ ἐκ τοῦ θεοῦ γένεσις τοῦ κόσμου πρὸς τὴν ἐκ τῆς μητρὸς γέννησιν τοῦ παιδίου. (De signat. rerum 16, 1. Aurora 4, 34 ἐξ.).

4. De tr. princ. 10, 8. 17, 2. Aurora 5, 49.

5. Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ὡς «τελεία εἰκὼν τοῦ θεοῦ, τελειότερος τῶν Ἀγγέλων, προωρισμένος νὰ δεσπόζῃ πάντων τῶν ὄντων». Ὁ ἄνθρωπος ὡς μικρόκοσμος εἶναι περίληψις πάντων τῶν πραγμάτων· «ἐν τῷ ἀνθρώπῳ

ἔστηκε παραπλησίως τῇ τοῦ θεοῦ ἐκ τριῶν ἀρχῶν¹. Τοῦτο δὲ ἰσχύει πρῶτον περὶ τῆς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ δηλαδὴ διακρίνεται εἰς τὴν πυρώδη, τὴν φωτεινὴν καὶ τὴν ζωώδη ψυχὴν, ἀλλ' ἡ διάκρισις εἶναι τοιαύτη, ὥστε πρέπει νὰ νοηθῶσιν οὐχὶ τρεῖς ψυχαί, ἀλλὰ μόνον τρεῖς ἀρχαὶ μιᾶς ψυχῆς². Ἡ πυρώδης ψυχὴ, τὸ κέντρον τῆς ψυχικῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦσα, προέρχεται, καθὰ καὶ οἱ Ἄγγελοι, ἐκ τῆς ἐν τῷ θεῷ πρώτης ἀρχῆς, τουτέστιν ἐκ τοῦ αἰδίου πατρὸς· εἶναι πυρίνη φλόξ καὶ ἔχει τὴν ἐνδοτάτην αὐτῆς ρίζαν ἐν τῇ ἀβύσσῳ τοῦ ἄδου· κατὰ μὲν τὴν οὐσίαν εἶναι αἰδῖος, κατὰ δὲ τὴν δημιουργίαν ἔχει ἀρχὴν³ καὶ ἐδρεύει ἐν τῇ καρδίᾳ⁴. Ἡ πυρίνη ρίζα τῆς ψυχῆς, ἐκ τῆς αἰδίου φύσεως καταγομένη, ἀνυφοῦται διὰ τοῦ θείου φωτὸς εἰς τὴν θείαν εἰκόνα καὶ ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς λαμπρύνεται. Ἡ θεία αὕτη εἰκὼν εἶναι ἡ φωτεινὴ ψυχὴ, «μαγικὴ, λεπτὴ ὡς τὸ πνεῦμα καὶ ἔτι λεπτοτέρα». Ἡ φωτεινὴ ψυχὴ εἶναι θείας χροιάς καὶ προέρχεται ἐκ τῆς δευτέρας ἀρχῆς, ἐκ τοῦ αἰδίου δηλονότι φωτὸς τοῦ θείου υἱοῦ. Ὡστε ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ εὐρίσκεται μεταξὺ δύο πυλῶν καὶ ἄπτεται δύο ἀρχῶν, ἐνθεν μὲν τοῦ αἰδίου σκότους τοῦ πατρὸς (ἄδου), ἐνθεν

ὑπάρχουσιν ὁ οὐρανός, ἡ γῆ, οἱ ἀστέρες, τὰ στοιχεῖα πάντων, ἔτι δὲ ἡ τριάς τῆς θεότητος· οὐδὲν δύναται νὰ ὀνομασθῆ, ὅπερ δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ». (Dreifaches Leben 6, 49 ἐξ.).

¹. De tr. princ. 10, 9. Sex punct. theos. 7, 28 ἐξ. Myst. magn. 15, 18-20. De sign. rerum 2, 6.

². «Ἡ ἐσωτερικὴ πνοὴ τοῦ πυρὸς εἶναι ἡ ἀληθῆς, αἰδῖος καὶ δημιουργικὴ ψυχὴ· ἡ δὲ πνοὴ τοῦ φωτὸς εἶναι τὸ ἀληθινὸν καὶ νοητικὸν πνεῦμα τῆς ψυχῆς· ἡ δ' ἐξωτερικὴ πνοὴ τοῦ ἀέρος εἶναι ἡ λογικὴ ἐν τῷ ζωώδει βίῳ ψυχὴ, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος δεσπόζει πάντων τῶν δημιουργημάτων τοῦ κόσμου τούτου». Ἡ ψυχὴ ἔχει ἐν ἑαυτῇ καὶ τὰς τρεῖς ἀρχάς· ἐκ τούτων ἡ ἐνδοτάτη ἀρχὴ εἶναι τὸ πνεῦμα, τὸ αἰδῖον καὶ ἰδιάζον τῇ ψυχῇ στοιχεῖον, αἱ δ' ἕτεραι δύο ἀρχαὶ εἶναι ἐπίκτητοι καὶ φέρονται ἡ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ, ἡ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερά. (Myst. magn. 15, 15. 11, 20 ἐξ. De tr. princ. 12, 57 ἐξ.).

³. Κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι αἰδῖος, κατὰ δὲ τὴν δημιουργίαν ἐμορφώθη ἐν χρόνῳ μετὰ τῆς κατασκευῆς τοῦ σώματος». (Apol. wid. Tilken 1, 81. De incarn. verbi 1, 11, 1. De tr. princ. 25, 8).

⁴. Psych. ver. 11, 5. De sign. rer. 13, 1.

δὲ τοῦ αἰδίου φωτὸς τοῦ υἱοῦ (οὐρανοῦ) ¹. Ἡ ἐν τῷ Θεῷ ἐνυπάρχουσα ἀντίθεσις σκότους καὶ φωτὸς μεταβιβάζεται καὶ ἐπὶ τὴν ψυχὴν, ἣτις ἔχει ὁμοίως «τὴν ἔχθραν ἐν ἑαυτῇ» ². Μόνον δ' αἱ δύο ἀνώτεραι ψυχαὶ (ἡ πυρώδης καὶ ἡ φωτεινὴ ψυχὴ) ἐνεφυσήθησαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον μετὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ σώματος ³. Εἰς ἐκείνας προστίθεται τέλος ἡ ζωώδης (γητίνη) ψυχὴ, ἣτις κατάγεται ἐκ τοῦ ἀστέρος. Εἰς ταύτην ἀνήκει ἡ λογικότης (ὁ λόγος) καὶ τούτου ἕνεκα καλεῖται καὶ λογικὴ ψυχὴ, κτωμένη πᾶσαν περὶ τὸν κόσμον ἐπιστήμην καὶ σοφίαν· προῆλθεν ἐξ ἀρχῆς μετὰ τοῦ σώματος καὶ ζωογονεῖ αὐτό ⁴.

Οὕτω πῶς ἔχει ἡ ψυχὴ ἐν ἑαυτῇ καὶ τὰς τρεῖς ἀρχάς. Παραπλησίως δὲ τῇ ψυχῇ εἶναι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου τριμερές, διακρινόμενον εἰς οὐράνιον, εἰς ἀστερωδὲς (πυρώδεις) καὶ εἰς στοιχειώδεις (ἐξωτερικὸν) σῶμα. Ἐν μὲν τῷ οὐρανίῳ καὶ φωτεινῷ σώματι ἐνοικεῖ ἡ φωτεινὴ καὶ ἁγία ψυχὴ, ἐν δὲ τῷ πυρώδει σώματι ἡ πυρώδης ψυχὴ, τέλος δ' ἐν τῷ ἐξωτερικῷ σώματι ἡ ζωώδης (γητίνη, ἐξωτερικὴ) ψυχὴ ⁵. Λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀμφοτέρα τὰ συστατικὰ αὐτοῦ μέρη (κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα) διακρίνεται εἰς τρία· ὅπως ὁ Θεὸς μένει καὶ ὁ ἄνθρωπος μόνον εἷς ἐν ταῖς τρισὶν ἀρχαῖς ⁶. Ἄλλ' ὅποτε τὰ τρία τῆς ψυχῆς συστατικὰ μέρη κατάγονται ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν πάσης ὑπάρξεως, ἔπεται ὅτι ἕκαστον τῶν τριῶν ἐκείνων μερῶν ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐξ ἧς προῆλθεν ἀρχῆς. Ἐκάστη ἄρα τῶν τριῶν ἀρχῶν ἐπιζητεῖ νὰ προσελκύσῃ πρὸς ἑαυτὴν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνώση μεθ' ἑαυτῆς. Ἐντεῦθεν συμβαίνει, ὥστε νὰ ἀντιμάχωνται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ αἱ τρεῖς ἀρχαί. Εἰς τὸν ἄνθρωπον δ' ἕκαστον ἀπόκειται νὰ προκρίνη ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἀρχὴν ⁷· πρὸς ἣν δ' ἂν προση-

¹. Psych. ver 12, 23 ἐξ. 4, 6. 7, 4. De tr. princ. 7, 2. 10, 14. 13, 33.

². De tr. princ. 5, 3. Psych. ver. 17, 2.

³. De tr. princ. 7, 2.

⁴. De regen. 4, 16.

⁵. Myst. magn. 11, 20-25. 15, 28.

⁶. Αὐτ. 15, 27.

⁷. «Ἐκαστος ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος καὶ κατὰ τοῦτο εἶναι οἶονεῖ ἰδιαί-

λωθῆ, ταύτην καὶ ἔχει, εἴτε τὴν ἀρχὴν τοῦ οὐρανοῦ εἴτε τὴν τοῦ ἄδου εἴτε τὴν τῆς γῆς ¹. Ὅπως ἂν ἔχη, ἡ ψυχὴ δὲν διαφέρει αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ· εἶναι τὸ κέντρον τοῦ θεοῦ, διότι ἐν τῷ βάθει αὐτῆς ὑπάρχει δυνάμει (οὐπω ἀνεπτυγμένη) ἢ τε ἀγάπη καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ ².

Εἰς τὸ ἐρώτημα, ποῦ μεταβαίνει ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατον, ἀποκρίνεται ὁ Βόημος ³: «ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἔλθῃ ἄνω ἢ κάτω· ἔχει τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἄδην ἐν ἑαυτῇ ⁴· τὸ κράτος τοῦ θεοῦ ὑπάρχει ἐνδον ἐν ἡμῖν. . . Ὅταν λείπη ἡ φιλαυτία καὶ ἡ ἰδιογνωμοσύνη, μένουσιν οἱ Ἄγγελοι πλησίον σου καὶ πανταχοῦ· εἰ δὲ μή, μένουσιν οἱ Δαίμονες» ⁵.

Ἄρετή: ἀγάπη. Ἡ μετὰ θάνατον κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου (τῆς ψυχῆς) εἶναι ἀνάλογος τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διή-

τερος θεός, δύναται δ' ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ νὰ μεταβάλληται εἰς ὀργὴν ἢ εἰς φῶς» (Aurora 18). «Ἐχομεν τὸ κέντρον τῆς φύσεως ἐν ἡμῖν αὐτοῖς. Ἐὰν ποιῶμεν ἡμᾶς Ἄγγελους, εἴμεθα Ἄγγελοι· ἐὰν δὲ τούναντίον ποιῶμεν ἡμᾶς δαίμονας, εἴμεθα δαίμονες. (Menschwerdung 1, 5, 26). Ἐν τῷ θεῷ ὑπάρχουσιν αἱ ἀντιθέσεις, ἀγαθὸν καὶ κακόν, ἀλλὰ μόνον δυνάμει, ἢ, ὡς ὁ Βόημος λέγει, «οὐπω ἀνημμέναι». Τοῦτο δὴ τὸ ἐν τῷ θεῷ δυνάμει ἀγαθὸν καὶ κακόν καθίσταται ἐνεργεῖα ἀγαθὸν καὶ κακόν, ὅταν ἡ ψυχὴ ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ αὐτῆς ἀποφαίνηται ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου.

¹. De tr. princ. 25, 4. 22, 18. Psych. ver. 15, 1 ἐξ. 2, 2. De incarn. verbi 3, 7, 4 ἐξ.

². Διὸ καὶ λέγει ὁ Βόημος: ζῆς ἐν τῷ θεῷ καὶ ὁ θεὸς ἐν σοί· ἐὰν εἶσαι καθαρὸς καὶ ἅγιος, εἶσαι θεός. Ἐν σοὶ εἶναι αἱ αὐταὶ δυνάμεις, αἵτινες ὑπάρχουσιν ἐν τῷ θεῷ καὶ τῇ ὅλῃ φύσει. (Drei princip. 4, 19. Gnadenwahl 8, 100. Aurora 19, 25).

³. Ἐν τῷ βιβλιαρίῳ «Vom übersinnlichen Leben». Πβλ. καὶ De tr. princ. 19, 72.

⁴. Ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἄδης δὲν πρέπει νὰ νοῶνται, ὡς καὶ πρόσθεν ἐλέχθη, ὡς ἴδιοι τόποι· «ὁ οὐρανὸς ὑπάρχει ἐν τῷ ἄδῃ καὶ ὁ ἄδης ἐν τῷ οὐρανῷ· οὐδέτερος ὅμως αὐτῶν εἶναι φανερός εἰς τὸν ἕτερον». (Myst. magnum 8, 28).

⁵. Παρὰ τὴν παραδοχὴν τῆς τελικῆς τῶν πάντων ἐνώσεως ὁ Βόημος δὲν λησμονεῖ τὸ δόγμα τῆς αἰωνίας τιμωρίας τῆς ἐν ἄδῃ. Δὲν ἀφίσταται ἄλλως τῆς διδασκαλίας τοῦ Παρακέλσου, ὅτι ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως θὰ χωρίσῃ ἕσσει τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος. (Αὐτ. 28, 69. Aurora 78).

γαγε τὸν παρόντα βίον ἀσκῶν τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ ποιῶν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν. Διὸ ἀπαιτεῖται ἡ ὑπερνίκησις τοῦ ἐν τῇ φύσει ἡμῶν ἐνυπάρχοντος κακοῦ ¹, τελουμένη διὰ τῆς Θεραπείας πάσης ἀρετῆς ², μάλιστα δὲ τῆς ἀγάπης ³, ἣτις ἐκτείνεται ἐπὶ πάντας ⁴. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ νεκρώσῃ τὴν φιλαυτίαν, νὰ λησμονήσῃ τὸν κόσμον καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸ ἐγώ, νὰ μισήσῃ ἑαυτὸν καὶ ἀφοσιωθῇ ἐντελῶς εἰς τὸν Θεόν ⁵. Καίπερ δὲ πολλὰ ἀπαιτῶν καὶ

1. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὸ κακόν, ὡς καὶ τὸ ἀγαθόν, ὑπάρχει ἐν πᾶσι. Τὸ κακόν δὲν εἶναι ἴδια τις δύναμις ἢ ἰδιαιτέρον πράγμα· πᾶσαι αἱ δυνάμεις καὶ πάντα τὰ πράγματα εἶναι κακά, ἐὰν ἐπιζητῶσι νὰ ἐπικρατήσωσι τῶν ἄλλων καὶ ἐπεμβῶσιν εἰς τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν. Δύναται λοιπὸν νὰ λεχθῆ ὅτι ἐν ἐκάστῳ δημιουργήματι ὑπάρχει τὸ τε ἀγαθόν καὶ τὸ κακόν, διττῇ δηλονότι τάσει καὶ ὁρμῇ. (Myst. magn. 5,6. Aurora 2, 5).

2. Ἡ ἠθικὴ τάξις διέρχεται διὰ τοῦ κακοῦ· ἐκ τοῦ κακοῦ ὑπελπιμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς τὸ ἀγαθόν, ἐκ τῆς ὀργῆς εἰς τὴν ἀγάπην, ἐκ τοῦ ἄδου εἰς τὸν οὐρανόν. Ὁ χωρισμὸς δὲ καὶ ἡ διάκρισις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ συντελεῖ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐν τῇ φύσει τοῦ Θεοῦ λανθανουσῶν δυνάμεων. Ἰὰ τέκνα τοῦ σκότους καὶ τὰ τέκνα τοῦ κόσμου εἶναι συνετώτερα τῶν ἀπλῶν καὶ ἀλλόφων τέκνων τοῦ φωτός. Καὶ ἐπαινεῖ μὲν ὁ φιλόσοφος τὴν ἀπλότητα καὶ πραύτητα ἐκείνων, ἀλλὰ δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ περιορισθῇ εἰς αὐτήν· προτιμᾷ τὴν γνῶσιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν κτῆσιν τῆς δυνάμεως, δι' ἧς ἡμεῖς μεταβάλλομεν ἐκεῖνα εἰς ἄλληλα. (Αὐτ. 9, 16. 11, 10).

3. Ὁ φέρων, λέγει, ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν ἀγάπην, ὁ ζῶν ζωὴν εὐσπλαγγνον καὶ γλυκύθυμον καὶ ἀποκρούων τὴν κακίαν ζῆ ἐν τῷ Θεῷ· διότι ὁ Θεὸς οὐδεμιᾶς ἐτέρας χρήζει ὑπηρεσίας.

4. Ἡ κοινὴ καταγωγὴ πάντων ἐκ τοῦ Θεοῦ ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους πάντας ἀδελφούς : «Ἐὰν ἀφαιρεθῇ (λέγει ἐν τῇ Aurora) ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου ἡ καλύπτρα, ὥστε νὰ δύνασαι νὰ βλέπῃς καὶ νὰ γινώσκῃς, ἡ Ἰδῆς καὶ ἡ μάθης ὅτι πάντες εἶναι ἀδελφοί, εἴτε εἶναι χριστιανοὶ εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Τοῦρκοι εἴτε ἔθνικοι. Ἡ φαντάζεσαι ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι μόνον Θεὸς τῶν χριστιανῶν; Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔθνικοι ζῶσιν ἐν τῷ Θεῷ. Πᾶς ὁ ἐργαζόμενος τὰ ὑρῶν εἶναι εἰς τὸν Θεὸν ἀγαπητὸς καὶ εὐάρεστος». Ἡ ἐνότης δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ ἀπαιτεῖ τὴν ἐνότητα τῆς ἀνθρωπότητος. (Παραπλήσια ἀπέφαινε τὸ πάλαι ἡ πανθεῖα τῶν Ἑλεατῶν, παραπλήσια δὲ καὶ ὕστερον ἡ πανθεῖα τῶν μυστικῶν τοῦ ῥωμαντικοῦ αἰῶνος).

5. «Ἡ βούλησις τῆς ψυχῆς εἶναι ἐλευθέρα καὶ δύναται ἢ νὰ βυθισθῇ εἰς ἑαυτὴν καὶ ἐσθίῃ ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἢ ἐν ἰδιογνωμοσύνῃ νὰ ἀνέλθῃ

τάς δυσχερείας ὁμολογῶν ἐμφορεῖται ὁ φιλόσοφος αἰσιοδοξίας ¹. Διότι ἡ ἀνάπτυξις, λέγει, τῆς συνέσεως τῶν ἀνθρώπων θὰ ἀγάγη εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἡ ἀνθρωπότης φαίνεται ὡς μέγα δένδρον, ὅπερ φέρει καρποὺς ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς· θὰ ἔλθῃ δὲ κατὰ μικρὸν εἰς τὸ γῆρας καὶ τότε θὰ παράγῃ καρποὺς ἀρίστους ².

5. Γνωσιολογία. Ὁμόλογος πρὸς τὰς ἤδη ὑποτυπωθείσας θεωρίας εἶναι ἡ γνωσιολογία. Ἡ λογικὴ τοῦ ἀνθρώπου φύσις (λέγει ὁ Βόημος συμφωνῶν τῷ Παρακέλσῳ) κατάγεται ἐκ τοῦ ἀστέρος καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνήκει μόνον εἰς τὸν ἐξωτερικὸν ἄνθρωπον· ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸν ἐξωτερικὸν βίον, εἰς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας τοῦ κόσμου, ἀδυνατεῖ δὲ νὰ παράσχῃ ἀνωτέραν γνῶσιν ³. χρησιμοποιεῖ κρίσεις καὶ συλλογισμούς, δι' ὧν γινώσκει μὲν τὰ ἐπίγεια, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ κράτους τοῦ θεοῦ ⁴. Ὁ φυσικὸς ἄρα νοῦς τοῦ ἀνθρώπου οὐδὲν γινώσκει ἐκ τῶν ἀπορρήτων τοῦ θεοῦ, πᾶσα δὲ πρὸς τοῦτο ἀπόπειρα

εἰς τὸ πῦρ». (Vierzig Fragen 2,2). Ἄς ἀρθῇ, λέγει, ἡ ψυχὴ εἰς τὴν καθαρωτάτην σιγὴν καὶ ἄς προθυμηθῇ νὰ κατασιγάσῃ τὴν βούλησιν αὐτῆς, ὥστε αὕτη ἀνυψουμένη ὑπὲρ τὴν αἰσθητικότητα καὶ εἰκονικότητα νὰ βυθισθῇ εἰς τὴν βούλησιν τῆς πρώτης αἰτίας, ἐξ ἧς ἀρχῆθεν προῆλθε· τότε θὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ βάθει τῆς ἐνότητος. (Myst. magnum 67, 13).

1. Ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἀποφαίνῃ ὁ Βόημος τὸν κόσμον ὡς ἁμαρτωλὸν καὶ κακόν, δὲν ἀποβάλλει τὴν ἐλπίδα τῆς βελτιώσεως αὐτοῦ. Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς τελουμένης εἰς τὰς καθαρὰς ψυχὰς καὶ διὰ τῆς ὁσημέραι ἐπισχύσεως τοῦ ἀγαθοῦ θὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὸν διάστροφον τοῦτον κόσμον. Τὰ ἐνυλα ὄντα θὰ παύσωνται ὑπάρχοντα καὶ θὰ γίνῃ ὄρατος ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος, ἀντὶ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου θὰ ὑπάρχῃ ὁ νοητὸς κόσμος τῶν ἰδεατῶν σωμάτων.

2. Aurora, Vorr. 8 ἐξ. Ὁ Βόημος βλέπει τὴν πρὸς τὸ ἀκρότατον ἀγαθὸν προσέγγισιν συντελουμένην ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἱστορίας. Ποιεῖται λόγον περὶ ἑπτὰ ἢ δώδεκα ἱστορικῶν περιόδων καὶ πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ ὑποτιμᾷ τὴν περίοδον τῆς εἰδωλολατρίας· ἐκ τοῦ ἐναντίου τρέφει μεγάλην εὐλάβειαν πρὸς τὴν σοφίαν τῆς ἀρχαιότητος, εἰ καὶ παρατηρεῖ ὅτι πολλοὶ τῶν ἐθνικῶν ἐπλανήθησαν. (Myst. magn. 30, 34. ἐξ. 77, 59 ἐξ. 11, 6. Aurora Vorr. 32).

3. Ἐὰν ἀναμειχθῇ εἰς τὰ ὑπὲρ κόσμον σφάλλεται καὶ πλανᾶται. (De incarn. verbi 3, 2, 3. De tr. princ. 18, 68).

4. Von wahrer Gelass. 1, 46. Myst. magn. 26, 3.

παρασύρει εἰς μυθεύματα καὶ οὐτοπίας. Πρὸς ἀληθῆ γνῶσιν τοῦ θεοῦ ὀφείλομεν νὰ καταλίπωμεν τὸν νοῦν καὶ ἀνυψωθῶμεν εἰς τὴν ἄμεσον ἐποπτεῖαν, ἣτις εἶναι διὰ τοῦτο δυνατὴ, διότι φέρομεν ἐν τῇ ψυχῇ τὸν σπινθῆρα τοῦ θείου φωτός. Ἡ ψυχὴ δηλαδή, ὡς εἴρηται, εἶναι κατὰ τὴν ἀνωτέραν αὐτῆς οὐσίαν (ὡς φωτεινὴ ψυχὴ) θείας φύσεως καὶ ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἀνημμένον τὸ θεῖον φῶς. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ φωτὶ καὶ διὰ τούτου δύναται ἡ ψυχὴ νὰ χωρήσῃ μέχρι τοῦ ἐνδοτάτου βυθοῦ τῆς θεότητος· ἀνερχομένη ἐποπτεύει ἀμέσως, ἄνευ τινὸς βοηθήματος, τὴν ἀρχῆθεν γέννησιν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ εἰς τὰς τρεῖς ἀρχάς, τὴν πορείαν τῆς γενέσεως πάντων τῶν ὄντων ¹. «Ὅπως ὁ ὀφθαλμὸς σου βλέπει μέχρι τοῦ ἀστέρος, ἐξ οὗ ἔλκει τὴν καταγωγὴν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ βλέπει μέχρι τῆς θείας οὐσίας, ἐν ἣ ζῆ» ². Ἡ ἄμεσος αὕτη θεὰ τοῦ θείου εἶναι ὁ κύριος ὅρος τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ³.

Ἐπὶ τοιαύτης ἀμέσου ἐποπτείας στηρίζει ὁ Βόημος τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. «Ὅτε ἀνυψώθην, λέγει, εἰς τὸν θεόν, εἰσεχώρησεν εἰς ἐμὲ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμά μου εἰσῆλθε διὰ τῆς πύλης τοῦ ἄδου εἰς τὴν ἐσωτάτην τῆς θεότητος γέννησιν, ἐν δὲ τῷ θεῷ φωτὶ εἶδε τὸ πνεῦμά μου πάντα ⁴. Πειποθῶς δὲ ὁ φιλόσοφος ὅτι γράφει ἐξ ἀμέσου ἐποπτείας ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ παρατηρεῖ εἰς τὸν ἀναγνώσῃν ὅτι ὁ σκόπτων τὰς θεωρίας αὐτοῦ ἀντιτίθεται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο θὰ ὑποστῆ τὴν θείαν κρίσιν ⁵. Οὕτω πως ὁ Βόημος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι μυστικοί, ἀπονέμει

¹. De trib. princ. 2, 2, 4, 7, 16. «Ποῦ θέλεις νὰ ζητῆς τὸν θεόν; ζῆται αὐτὸν μόνον ἐν τῇ ψυχῇ σου· αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς αἰδίου φύσεως, ἐν ἣ τελεῖται ἡ θεία γέννησις».

². Aurora, Vorr. 99.

³. De tripl. hom. vita 1, 23 ἐξ.

⁴. Aurora 19, 212 ἐξ. Apol. wider Tilken 1, 20 ἐξ. 22 ἐξ. «Ὅτε θεία συνάρσει ἐπάλαιον καὶ ἠγωνιζόμεν, ἀνέτειλεν εἰς τὴν ψυχὴν μου θαυμαστὸν φῶς, ὅπερ εἶναι πάντῃ ξένον τῆς ἀγρίας φύσεως· ἐν τῷ φωτὶ ἐκείνῳ ἐμαθὼν τότε τὸ πρῶτον, τί εἶναι θεὸς καὶ ἄνθρωπος καὶ τί ἔχει ὁ θεὸς κοινὸν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου.

⁵. Apol. wider Tilken 1, 301. Psychol. vera 30, 3. Myst. magn. 5, 15. Aurora 5, 51.

τὴν ἀνώτεραν γνῶσιν οὐχὶ εἰς τὸν κατὰ φύσιν νοῦν, ἀλλ' εἰς τὸν θεῖον φωτισμὸν τῆς ψυχῆς.

Συναφῆς πρὸς τὰ εἰρημένα εἶναι ἡ περὶ τῆς πτώσεως ἕνεκα ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ περὶ ἀπολυτρώσεως θεωρία.

6. Ἀμαρτία καὶ ἀπολύτρωσις. Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἀντὶ τοῦ Ἐωσφόρου κύριος τοῦ κόσμου κατασταθείς, ἦτο τὸ κατ' ἀρχὰς ὅμοιος Ἀγγέλῳ, πλὴν ὅτι δὲν εἶχεν, ὡς οὗτος, δύο, ἀλλὰ τρεῖς ἀρχάς. Ἡ πυρώδης δηλαδὴ ψυχὴ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἀνυψοῦτο μὲν εἰς τὴν θεϊαν εἰκόνα, συνήπτετο δ' ἅμα μετὰ τῆς γηϊνῆς ψυχῆς καὶ τοῦ (ἐξωτερικοῦ) σώματος· τοῦτο ὅμως δὲν ἦτο τόσον σκληρὸν καὶ σκοτεινόν, ὅσον τὸ νῦν σῶμα, ἀλλὰ τὸναντίον πλήρες φωτεινῶν στοιχείων καὶ λαμπρόν ¹. Τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ ἦτο τελειότερον τοῦ ἡμετέρου ², ὡς ἀπηλλαγμένον τῶν νῦν θρεπτικῶν καὶ γεννητικῶν ὀργάνων ³. Ὁ πρῶτος λοιπὸν ἄνθρωπος κατηυγάζετο κατὰ τε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς καὶ ἔζη ἐν τῷ παραδείσῳ ⁴. Ἐχων τὰς τρεῖς ἀρχάς ἐν τελείᾳ ἀρμονίᾳ ⁵ ἦτο καθαρᾶς καὶ ὑψηλῆς διαθέσεως καὶ ἀπέλαυε τῆς σαφοῦς γνώσεως τῶν τε θείων καὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων· εἶχε τὴν δύναμιν νὰ δεσπόζη τῆς τρίτης ἀρχῆς (τοῦ κόσμου), νὰ κρατῇ ὑποτεταγμένον τὸ γήϊνον στοιχεῖον ⁶. Ἀλλ' αἰ ἐν τῷ νέῳ (τῷ μετὰ τὴν

¹. De tr. princ. 10, 4, 7, Myst. magn. 16, 6. 17, 3. Ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος διεπέρα ἐν τῷ Ἀδάμ τὸν ἐξωτερικὸν ἄνθρωπον, ὅπως τὸ πῦρ τὸν σίδηρον, καὶ ἀνύψου αὐτὸν εἰς τὴν οὐρανίαν λαμπρότητα.

². Τὸ σῶμα τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἦτο τοιοῦτον, οἷον θὰ δοθῇ εἰς πάντας τοὺς ἄλλους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. (De tr. princ. 10, 18. 12, 17).

³. Ὁ Ἀδάμ ἦτο ἀνὴρ ἅμα καὶ γυνή, μᾶλλον δὲ δὲν ἦτο οὔτε ἀνὴρ οὔτε γυνή καὶ οὐδὲν εἶχε γνώρισμα ζώου. Ἐὰν ἔμενεν ἐν τῇ καταστάσει ἐκείνῃ, θὰ ἔζη κατὰ τρόπον μαγικὸν καὶ ἄνευ διασπάσεως τῆς οὐσίας αὐτοῦ, θὰ παρῆγεν ἐξ ἑαυτοῦ μαγικῶς ὁμοίους ἀνθρώπους. (Αὐτ. 10, 4. 17, 85. De incarn. verbi 1, 10, 4).

⁴. De elect. grat. 5, 34.

⁵. Ἡ ἀρχὴ τοῦ πυρός καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς φύσεως συνυπῆρχον καὶ ἐλάνθανον ἐν τῇ θείᾳ εἰκόνι. (Myst. magn. 17, 17 ἐξ.).

⁶. Τοιαύτην ἔχων δύναμιν ἦτο κύριος ἀστέρων καὶ στοιχείων· θὰ ἦτο

πτῶσιν τοῦ Ἐωσφόρου δημιουργηθέντι) κόσμῳ ἀρχαὶ δὲν διετήρησαν τὴν αὐτὴν ἀρμονίαν· διότι ἐνταῦθα ἡ ἀρχὴ τοῦ σκότους ἐπεκράτησε τοῦ φωτός, τὸ κακὸν ὑπερέβαλε τὸ ἀγαθόν¹. Ἡ τοιαύτη δ' ἐν τῷ κόσμῳ διατάραξις τῆς ἀρμονίας τῶν ἀρχῶν ἔμελλε νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δηλαδὴ ἤρξαντο αἱ τρεῖς ἀρχαὶ νὰ ἀνταγωνίζωνται πρὸς ἀλλήλας, ὅπερ ἦτο ὁ πειρασμὸς ὁ ἔξωθεν εἰσελθὼν εἰς τὸν ἄνθρωπον². Ἀντὶ νὰ προσηλώσῃ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φωτός καὶ νὰ κρατῇ κεκρυμμένας τὰς ἑτέρας δύο ἀρχὰς ἐφαντάσθη τὴν τρίτην ἀρχὴν, τὸ πνεῦμα δηλονότι τοῦ κόσμου, ὑφ' ὃ ἐλάνθανε τὸ πνεῦμα τῆς οὐρανῆς³. Κατελήφθη ὑπὸ ἐπιθυμίας τῆς ἐπιγείου ἡδονῆς ἀντὶ τῆς οὐρανίου χαρᾶς, οὕτω δὲ προσεχώρησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπιγείου κόσμου, οὕτινος ὅμως ὄφειλε νὰ δεσπόζῃ⁴. Ἴνεκα δὲ τῆς πλημμυλοῦς ταύτης ἡδονῆς ἤρξατο ὠχριῶσα ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεία εἰκὼν καὶ τὸ (οὐράνιον) σῶμα αὐτοῦ καθιστάμενον ζῳῶδες, σαρκικὸν σῶμα· τότε ἀνεφύησαν τὰ μέλη, ὅσα ὑπηρετοῦσιν εἰς τὴν θρέψιν καὶ τὴν γέννησιν, καὶ ἐγένετο ἡ τῶν φύλων διάκρισις⁵. Ἡ ἀμαρτία λοιπὸν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου προῆλθεν ἐκ τῆς πρὸς τὰ ταπεινότερα στροφῆς τῆς φαντασίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἀκολούθου ἐπιγείου ἡδονῆς· εἰς ταύτην δὲ προσετέθη ἡ οἴησις καὶ προστε-

φοβερὸς εἰς πάντα τὰ δημιουργήματα, ἀφθαρτος καὶ ἀθάνατος. (Da sign. cor. 7, 2. De tr. princ. 17, 56. 10, 11).

¹. Myst magn. 11, 15.

². Αὐτ. 17, 34. 18, 27 ἐξ.

³. De tr. princ. 10, 11. 11, 40. De incarn. verbi 3, 5, 16.

⁴. Εἰς ταῦτα ὑπόκειται ἡ ἔννοια ὅτι αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ κακὴ χρῆσις τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως. Καὶ ὅμως δὲν λείπει καὶ ἄλλη τις, διάφορος ταύτης, γνώμη τοῦ Βοήμου. Ἀποφαίνεται δηλαδὴ ὁ φιλόσοφος ὅτι ἡ ἀμαρτία τοῦ Ἀδάμ ἦτο ἀναγκαία, ἵνα ἀποκαλυφθῇ ἡ ἀγάπη καὶ χάρις τοῦ θεοῦ. (De elect. grat. 9, 12 ἐξ. 41, 95). Πρὸς δ' ἔτι ἀποδίδει τὴν πτώσιν τοῦ Ἀδάμ εἰς τὴν φυσικὴν πορείαν τοῦ κόσμου, καθ' ἣν ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δυνάμεων τῶν ἐν τῷ πρώτῳ ἀνθρώπῳ ἐπήνεγκε τὴν ἀμαρτίαν. (Von den Gnadewahl 9, 15. Myst. magn. 19, 4).

⁵. De tr. princ. 4, 4. 7, 4. 13, 2. 17 90. 16, 6.

θεΐσα κατέστη ἡ δευτέρα αἰτία τῆς πτώσεως ¹. Ἰδὼν ὁ θεὸς τὸν Ἄδὰμ στρεφόμενον ἀπὸ τοῦ θείου φωτὸς πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀδυνατοῦντα νὰ γεννήσῃ ἐξ ἑαυτοῦ μαγικῶς ἔλαβεν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ κοιμωμένου καὶ ἔπλασε τὴν Εὐάν, ἵνα ἀντὶ τῆς μαγικῆς τελεῖται σαρκικὴ γέννησις ².

Ἡ ἀμαρτία καὶ ἡ ἐκ ταύτης πτώσις τοῦ ἀνθρώπου εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ. Ὁ «ἀδάμας τῆς ψυχῆς», ἡ θεία εἰκὼν ἀπώλετο ³. ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσε πᾶν ἀγαθὸν ⁴ γενόμενος ἐν μέρει μὲν Διάβολος ἐν μέρει δὲ ζῶον ⁵. Εἶναι δὲ ἡ ἀμαρτία κληρονομικὴ, διότι οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ μεταβιβάζεται ἐκ τῶν γονέων ⁶. Εἰς τὸν πεσόντα ἄνθρωπον ἔδειξεν ὁ θεὸς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ γενόμενος ἄνθρωπος, ἵνα τῆς ἀμαρτίας ἄρῃ τὰ ἐπακολουθήματα. Πρέπει δὲ νὰ διακρίνηται διττὴ ἐνανθρώπησις, διττὴ ἄρα γέννησις τοῦ Χριστοῦ, ἡ οὐράνιος καὶ ἡ ἐπίγειος. Ἐν τῇ ἐνανθρώπησει δηλαδὴ ἐγένετο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ πρῶτον μὲν οὐράνιος εἶτα δ' ἐπίγειος ἄνθρωπος. Τὴν μὲν οὐράνιον ἀνθρωπότητα ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὴν δὲ ἐπίγειον ἐδέξατο ἐκ τῆς Μαρίας ⁷. Οὕτω πως ἀποκατεστάθη ἐν τῷ Χριστῷ ἀκεραία ἡ ἀνθρωπίνη

¹. Ἡ ἀμαρτία τοῦ Ἄδὰμ συνεπληρώθη, ὅτε ἔφαγεν ἐκ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ. Τότε ἡ θεία εἰκὼν τέλεον ἠφανίσθη καὶ τὸ ἐξωτερικὸν σῶμα ἀπέβη ὅλως ὑλικόν. (Αὐτ. 18, 29 ἐξ. De tr. princ. 13, 13).

². Ὁ Ἄδὰμ καὶ ἡ Εὐά ἦσαν ἔτι ἐν τῷ παραδείσῳ· ἦσαν γυμνοὶ καὶ εἶχον ζωώδη μέλη. Ὁ δ' Ἐωσφόρος ἐν μορφῇ ὄφεως παρεπλάνησε καὶ ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀμαρτίαν. (Myst. magn. 18, 11. 33. ἐξ. De tr. princ. 11, 38. 12, 61. 13, 2. 14, 2).

³. Ἡ οὐράνιος οὐσία τοῦ ἀνθρώπου ἐκρύφθη ἐν τῷ θεῷ καὶ ἐγένετο τῷ ἀνθρώπῳ ἀκατάληπτος. (Myst. magn. 20, 28).

⁴. Ἦδη ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος, ὑπὸ τῆς ἀχαλινώτου ψυχῆς ἐλαυνόμενος, ἔπραττε μόνον κακὰ καὶ ἐπίμεμπτα. (Αὐτ. 21, 11. 22, 19).

⁵. Psych. ver. 16, 9. De regen. 2, 23.

⁶. Αὐτ. psych. ver. 10, 7.

⁷. Διὰ τοῦ οὐρανίου σώματος ἦτο ὁ Χριστὸς πανταχοῦ παρών, διὰ δὲ τοῦ ἐπιγείου ὑπέκειτο εἰς τοὺς ὅρους τοῦ χώρου καὶ τόπου. (De tr. princ. 22, 46. 23, 8).

φύσις· ἡ οὐράνιος ἀνθρωπότης (ἡ θεία εἰκὼν) συνεδέθη μετὰ τῆς ἐπιγείου, αἱ δὲ τρεῖς ἀρχαὶ ἤλθον ἐν αὐτῷ πάλιν εἰς ἀρμονίαν ¹.

Ἀπολύτρωσις. Καὶ νῦν ἐρωτᾶται· πῶς πρέπει νὰ νοῆται ἡ ἀπολύτρωσις; Σκοπός, λέγει, τῆς ἀπολυτρώσεως εἶναι ἡ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἐπαναγωγὴ τῆς θείας εἰκόνας καὶ ἡ εἰς ταύτην ὑποταγὴ τῶν ἐτέρων δύο ἀρχῶν (τῆς σκοτεινῆς καὶ τῆς ζωώδους), ἐν ἄλλοις λόγοις ἡ ἀνακαίνισις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπεν ὁ λυτρωτὴς νὰ ἐκβάλλῃ τὴν σκοτεινὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀϊδίον δηλονότι ὄργην τοῦ θεοῦ, καὶ διασπῶν αὐτὴν νὰ εἰσαγάγῃ πάλιν τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸ φῶς τῆς ἀγάπης, ὅπερ καὶ ἐγένετο διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ². Ἡ λύτρωσις ἢ ἀναγέννησις τῶν ἀνθρώπων ἐκάστων τελεῖται, ἔταν οὗτοι εἰσέλθωσιν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰσελθόντες ἀναλάβωσιν αὐτοὺς τὴν θείαν εἰκόνα. "Ὅπως ὁ θεὸς ἐγένετο ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρώπος, οὕτω πρέπει νὰ γίνῃ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, ἐὰν οὗτοι μέλλωσι νὰ ἀναγεννηθῶσι. Καὶ τὰνάπαλιν, ὅπως ἐν τῷ Χριστῷ ἐγένετο ὁ ἀνθρώπος θεός, οὕτως ὀφείλουσι καὶ πάντες οἱ ἀνθρώποι ἐν τῷ Χριστῷ νὰ γίνωσι θεός. Ὁ ἀνθρώπος δηλαδὴ ἀναλαμβάνει ἐν τῷ Χριστῷ πάλιν τὴν θείαν εἰκόνα καὶ τὸ οὐράνιον σῶμα, οὕτω δὲ ἀνεγείρεται ἐκ τοῦ θανάτου εἰς νέον καὶ ἅγιον βίον ³.

Ἡ ὁδός, δι' ἧς ὁ ἀνθρώπος εἰσέρχεται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀναγεννᾶται, εἶναι ἡ πίστις καὶ μόνη ἡ πίστις· εἶναι δ' αὕτη οὐχὶ τυπικὴ τις πίστις εἰς τὴν παραδεδομένην ἱστορίαν

¹. Ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη ἀρχὴ ὑπετάχθησαν ἐν αὐτῷ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ φωτός. Ἦδη διὰ τρίτην φορὰν ὁ δημιουργηθεὶς κόσμος εἶχε κύριον· ἀντὶ τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου ἐνεφανίσθη ὁ Χριστὸς ὡς ἀρχὸν τοῦ κόσμου. (De incarn. verbi 1, 8, 4).

². "Ὅπως ὁ κηρὸς ἀποθνήσκει ἐν τῷ πυρὶ καὶ ἐκ τοῦ θανάτου ἐκείνου ἀναδύεται τὸ φῶς καὶ ἡ δύναμις, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ἀνέτειλεν ὁ ἀϊδιος θεὸς ἥλιος. (De incarn. verbi 1, 3, 7. 1, 11, 5. De tr. princ. 25, 13, 40. De sign. rerum 11, 87 καὶ 88).

³. De tr. princ. 19, 7. De incarn. verbi 1, 12, 17 ἐξ. 1, 14, 9. Wider Tilk. 1, 375.

(Χριστολογία) οὐδὲ λογικὴ πίστις, ἀλλ' ἡ ἀληθῆς ἐκείνη πίστις, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἀνακαινίζεται καὶ ἅμα θεοῦται ¹. Ἡ οὐσία αὐτῆς ἐγκείται ἐν τούτῳ, ὅτι δι' ὅλων τῶν δυνάμεων καὶ τῆς ὅλης οὐσίας ἡμῶν εἰσερχόμεθα εἰς τὸν Χριστὸν καὶ δι' αὐτοῦ ἀνυψούμεθα εἰς τὸ φῶς ². Πρὸς τὴν τοιαύτην πίστιν ἀπαιτοῦνται οὐχὶ ἐξωτερικὰ ἔργα, ἀλλ' ἀπάθεια καὶ αὐταπαρνησία. Ὅφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ καταλίπη τὴν διανόησιν καὶ τὴν φιλαυτίαν καὶ νὰ παραδώσῃ τὴν βούλησιν αὐτοῦ εἰς τὴν θείαν βούλησιν, οὕτω δὲ νὰ καταστῇ ὄργανον τοῦ θεοῦ ³. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπαιτοῦνται παρὰ τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλ' ἡ πίστις δὲν εἶναι κατ' ἀκρίβειαν ἴδιον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀπολέσαντος ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας πᾶσαν πρὸς τὸ ἀγαθὸν δύναμιν, ἀλλ' εἶναι κυρίως ἔργον καὶ δύναμις τοῦ θεοῦ ⁴. Διὰ τῆς πίστεως καταδύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ θεία εἰκὼν καὶ ἐν τῷ φωτὶ αὐτῆς ἀνυψοῦται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἐποπτικὴν γνῶσιν, τὴν μυστικὴν ἐποπτεῖαν. Εὐδηλον ἄρα ὅτι ἡ γνῶσις ἐκείνη, δι' ἧς διορῶμεν πάντα καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὰ βάθη τῆς θεότητος, δὲν εἶναι ἔργον ἡμῶν, ἀλλὰ τοῦ ἐν ἡμῖν ἐνεργοῦντος θείου φωτός ⁵.

7. Ἐπισκόπησις. Ἀναθεωροῦντες τὰ εἰρημένα παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Βόημος, ὁ δικαίως θαυμαζόμενος διὰ τὴν ἐπιμονήν, μεθ' ἧς κατώρθωσε παρὰ τὰ παντοῖα ἐμπόδια νὰ διαπτύξῃ τὴν σύμφυτον αὐτῷ ῥώμην τῆς διανοίας, προέβαλεν ἑαυτῷ, ὡς ἤδη ὁ Ἐκκαρτος, τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα τοῦ πῶς ἐκ τοῦ θεοῦ προῆλ-

¹. De poenit. 12, 13.

². Von den wahren Gelassenheit 1, 43. De incarn. verbi 1, 11, 8.

³. Ὁ περιοριζόμενος εἰς τὴν ἰδιογνωμοσύνην ἔχει μόνον τὰ ἴδια· ὁ δὲ ἀφοσιούμενος τῷ θεῷ ἔχει πάντα. Διὸ ἀπαιτεῖται, ὡς εἴρηται, ἡ κατανίκησις τῆς ἰδίας βουλήσεως, ἡ ἄρσις αὐτῆς ὑπὲρ τὴν αἰσθητικότητα καὶ ἡ ἔνωσις μετὰ τῆς αἰδίου βουλήσεως τοῦ ἀθεμελιώτου, ἐξ οὗ ἀρχῆθεν προῆλθεν. Τότε οὐδὲν ἄλλο θὰ θέλῃ ἢ ὅ,τι καὶ ὁ θεὸς δι' αὐτῆς· τότε θὰ ὑπάρχῃ ἐν τῷ βάθει τῆς ἐνότητος. (De incarn. verbi 3, 2, 7. 3, 6, 4. Myst. magn. 67, 13. Von wahr. Gelassenheit 1, 23. 33).

⁴. Ἡ πίστις εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁ εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐμπροσθεῖς. (De poenit. 1-3. De elect. grat. 9, 98.).

⁵. De tripl. vit. hom. 1, 23 ἐξ.

θεν ὁ κόσμος καὶ τίς ἡ πρὸς τοῦτον σχέσις ἐκείνου. Ἡ δὲ τοῦ προβλήματος λύσις ἐγένετο ἐν τῷ συνόλω κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὃν μετῆλθε καὶ ὁ Ἐκκαρτος. Ἀπεφάνητο δηλαδή ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχη θεὸς χωρὶς νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰς τὸν κόσμον. Ἀλλ' ἐνῶ ἐκεῖνος ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ ζητήματος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸν ἄνθρωπον, ἐξαίρων τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ καὶ θεωρῶν τὸν ἄνθρωπον ὡς ἀπαραίτητον εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Θεότητος, ὁ Βόημος ἐμφορεῖται ζωηροῦ πρὸς τὰ φυσικὰ ζητήματα διαφέροντος, ὅπερ ἄλλως ἰδίαζεν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ Παρακέλσου ἐδέσποζε καὶ τῆς μυστικῆς θεωρίας· οὐχ ἦττον δ' ἰσχυρὸν διαφέρον ἐπιδεικνύει πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου ὀδυνηρὰν πεῖραν¹ καὶ τὴν εὐρύτητα καὶ καθολικότητα τοῦ κακοῦ, ὅπερ κρίνει ὡς ἄξιον ἰδίας ἐρεῦνης². Ἐπιχειρεῖ λοιπὸν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν πεπερασμένον κόσμον καὶ νὰ ἀναγάγῃ καὶ τὴν ἐνυλον φύσιν, ὡς καὶ τὸ κακόν, εἰς τὴν μόνην καὶ ἀρχέγονον αἰτίαν, τὸν Θεόν. Εἶναι ἀδιστάκτως πεπεισμένος ὅτι πάντα προῆλθον ἐκ τῆς θείας οὐσίας καὶ μόνον ἐν αὐτῇ ἔχουσιν ὑπόστασιν· πιστεύει δ' ἅμα ὅτι τότε μόνον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προέλθωσι πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ, ἐὰν ἡ Θεότης καὶ ἑαυτὴν εἶχε χρεῖαν τοῦ κόσμου καὶ ἔφερον ἐν ἑαυτῇ τὴν βάσιν τῆς πεπερασμένης ὑπάρξεως, ἐὰν ἄρα ἡ ἀντίθεσις θεοῦ καὶ κόσμου ἔχῃ τὴν βαλυτάτην αὐτῆς ρίζαν ἐν αὐτῇ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ. Πρὸς τοῦτο θεωρεῖται ὁ θεὸς οὐχὶ ὡς τι ἀδρανὲς καὶ ἀκίνητον, ἀλλ' ὡς σφύζουσα ζωὴ, ὡς παλαίουσα δύναμις, ὡς τι κινούμενον καὶ ἀναπτυσσόμενον. Εἶναι δὲ ἀναγκαῖα ἡ τοιαύτη ἀνάπτυξις καὶ ἀποκάλυψις, διότι ἄνευ αὐτῆς ὁ θεὸς δὲν θὰ ἦτο ἀληθής, τέλειος καὶ προσωπικὸς θεός³. Καὶ ὅ-

1. Τὴν τοιαύτην πεῖραν ἐξῆρον μάλιστα οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῇ περὶ τοῦ κληρονομικοῦ ἁμαρτήματος.

2. Ἐπέσπα τὴν προσοχὴν τοῦ φιλοσόφου ἡ ἐν τῷ κόσμῳ θέσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατατρυχόντων αὐτὸν κακῶν. Παρεμφερὲς συνέβη ὕστερον εἰς τὸν Montaigne. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ σκεπτικὸς οὗτος παρεσύρθη εἰς μνηστεισμὸν τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Βόημος παρωρμήθη εἰς βαθεῖς φιλοσοφικοὺς καὶ θρησκευτικοὺς διαλογισμούς.

3. Ἐνταῦθα ὁ Βόημος συμφωνεῖ μάλιστα τῷ Ἐκκάρτῳ.

σον οὗτος θεωρεῖται ἐν τῇ καθαρᾷ αὐτοῦ ἐνότητι ἐν ἑαυτῷ καὶ ἄνευ ἀποκαλύψεως, εἶναι τὸ «ἀθεμελίωτον», τὸ «ἄϊδιον ἐν», ἢ «ἄϊδιος σιγή», τὸ «ἄϊδιον μηδέν». Τὸ μηδέν τοῦτο πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς βούλησις, πόθος καὶ ὄρμη, δι' ἧς εἰσάγεται ἡ ἄϊδιος λειτουργία τῆς γενέσεως. Ἡ βούλησις τοῦ ἀθεμελιώτου καὶ τὸ μηδέν ἔχει πείναν καὶ πόθον πρὸς τὸ Τί. Οὕτω πως ὁ θεὸς ἐξέρχεται ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἀναπτύσσεται ἀϊδίως καὶ ἀχρόνως· ἀναπτύσσων καὶ ἀποκαλύπτων ἑαυτὸν γίνεται οὐσία, σοφία, κόσμος οὐράνιος, αἰσθητὴ φύσις. Ἐξερχόμενος δ' ἑαυτοῦ γεννᾷ ἐν ἑαυτῷ ἀϊδίους ἀντιθέσεις· ἀναγκαίως, διότι ἄνευ ἀντιθέσεως εἶναι ἀδύνατος πᾶσα ἀποκάλυψις. Ἐν τῷ θεῷ λοιπὸν ὑπάρχει κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τὸ Ναὶ καὶ τὸ Οὐχί. Τὸ Ναὶ εἶναι δύναμις καὶ ζωὴ· ἀλλὰ δὲν θὰ ὑπῆρχεν αὐτῇ οὐδεμία αἰσθητικότης, ἂν ἔλειπε τὸ Οὐχί, ἢ ἄρνησις δηλονότι καὶ ἀντίθεσις ἐκείνου. Αὐτὴ ἡ ἄρνησις, τὸ «μηδέν», δίδει εἰς τὴν βούλησιν τὴν πείναν καὶ τὸν πόθον, ἵνα γεννήσῃ ἑαυτὴν ἐν ἑτέρῳ· ἐνεργεῖ, ὅπως τὸ ἀθεμελίωτον γίνῃ θεμέλιον καὶ βᾶσις, ὅπως τὸ

Ἐν διακρίνῃ καὶ εἰδικεύσῃ ἑαυτό.

Ἐπὶ τοιούτων προϋποθέσεων στηρίζει ὁ Βόημος τὴν ἐν τῇ θεότητι διάκρισιν τῶν τριῶν προσώπων, τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. Ἴνα δ' ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐκτὸς ἑαυτοῦ ἀποκάλυψιν τοῦ θεοῦ καὶ προοδοποιήσῃ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, καταφεύγει εἰς τὴν σπουδαίαν καὶ πάντως ὑπὸ παλαιότερων φιλοσόφων ὑποτυπωθεῖσαν θεωρίαν περὶ τῆς ἐν τῷ θεῷ φύσεως ἢ τῶν θείων ποιότητων. Ἐν τῷ θεῷ, λέγει, ὑπάρχουσιν ἑπτὰ πνεύματα, ἅτινα διεξοδικῶς περιγράφει καὶ συνήθως χαρακτηρίζει ὡς ποιότητας ἢ δυνάμεις· αὗται παραπλησίως πρὸς τοὺς αἰῶνας τῶν Γνωστικῶν καὶ τὰς δυνάμεις τοῦ Φίλωνος ἐνθεν μὲν διακρίνονται ἀπὸ τῆς θεότητος, ἐνθεν δὲ πάλιν ἐκφαίνουσιν αὐτὴν τὴν θείαν οὐσίαν κατὰ τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς ἐνεργείας αὐτῆς. Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ποιότητες ἢ δυνάμεις συμπεριλαμβάνονται ἐν τῇ «θείᾳ φύσει» καὶ ἀποτελοῦσιν ἄλλαι μὲν τὸ κράτος τῆς ὀργῆς, ἄλλαι δὲ τὸ τῆς ἀγάπης. Ἐκ τῆς θείας ἐκείνης φύσεως προῆλθεν ἡ αἰσθητὴ φύσις, ἐκ τοῦ νοητοῦ καὶ οὐρανίου ὁ αἰσθητὸς καὶ ἐπίγειος κόσμος. Καὶ ὁ κόσμος ἄρα οὗτος κατάγεται ἐκ τοῦ θεοῦ

καὶ περιέχει τὰς ἑπτὰ ποιότητας τῆς αἰδίου φύσεως, πλὴν ὅτι ἔχει αὐτὰς διεσπασμένας καὶ οὐχὶ ἡρμοσμένας. Οὐδὲν δὲ θαῦμα ὅτι ὁ Βόημος γνωματεύει ὅτι τὸ *mysterium magnum* πρέπει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐν χρόνῳ δημιουργίαν καὶ νὰ γίνῃ ὄρατὸν ἐν τοῖς στοιχείοις, ὥστε τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ νὰ ἔχῃ, νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ παίξῃ μετὰ τινος. Οὐδὲν παράδοξον ὅτι καταλέγει οὐ μόνον τοὺς Ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ δημιουργήματα, ἅτινα ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε πρὸς ἀποκάλυψιν ἑαυτοῦ· ὅτι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν νέων πλατωνικῶν παραδέχεται ὅτι ἡ ὕλη γίνεται τοσοῦτον παχυτέρα, ὅσῳ ἀπωτέρω ἐκτείνεται ἡ ἀπορροή τῶν θείων δυνάμεων· ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ κακὸν ἔχει τὴν ῥίζαν ἐν τῷ Θεῷ καὶ συντελεῖ εἰς τὴν κίνησιν καὶ μὀρφωσιν. Ἀλλὰ τὸ συναίσθημα τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κακοῦ εἶναι τῷ φιλοσόφῳ λίαν ζωηρὸν καὶ αἰετὶ περὶ φύσεως γνώσεις ἄγαν ἀτελεῖς. Διὸ μὴ δυνάμενος νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ παντοῖα κακὰ διὰ λόγων ἐπιστημονικῶν μηδὲ νὰ ἀγάγῃ αὐτὰ εἰς τὴν ἰδέαν τῆς θείας τοῦ κόσμου διατάξεως καταφεύγει εἰς τὴν δοξασίαν τῆς ἔνεκα ἀμαρτίας διττῆς πτώσεως, τῆς πτώσεως δηλονότι τοῦ Ἐωσφόρου καὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἔνεκα μὲν τῆς πρώτης ἐκείνης πτώσεως μέρος τοῦ οὐρανίου κόσμου κατέπεσε καὶ διεμορφώθη εἰς τὴν ἀδρομερῆ ὕλην τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου· ἔνεκα δὲ τῆς δευτέρας πτώσεως ὁ ἄνθρωπος, ὁ τὸν πεπόντα Ἀγγελον ἀντικαταστήσας, ἀπώλεσε τὴν ἀρχέγονον ἐκείνην τελειότητα καὶ ἀξίαν. Τὸ ἐν αὐτῷ ὅμως θεῖον φῶς δὲν ἀπεσβέσθη τέλεον, ἀλλ' ἀνέλαμψε διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἐλύτρωσε τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ κακοῦ καὶ ἐπανήγαγεν αὐτῷ τὴν θείαν εἰκόνα. Ὁ ἄνθρωπος παρίσταται ὡς ὁ μικρόκοσμος, δυνάμενος διὰ τοῦ Θεοῦ φωτισμοῦ νὰ λάβῃ γνώσιν πάντων, τοῦ τε σωματικοῦ καὶ τοῦ ἀστρικοῦ καὶ τοῦ θείου κόσμου.

Ἐν τοῖς εἰρημένοις ἀπεικονίζεται ἡ πορεία τῆς αἰδίου αὐτογεννησίας τοῦ Θεοῦ, τὸ πῶς δηλονότι ἐκ τοῦ σκοτεινοῦ βάθους τῆς ὑπάρξεως ἢ ὀρμῆς ἢ ἢ βούλησις, ἣτις ἔχει ἀντικείμενον μόνον ἑαυτήν, ἀναπτύσσεται καὶ προβαίνει εἰς ἀποκάλυψιν ἑαυτῆς ἐν τῇ Θεῷ σοφίᾳ καὶ πῶς τὸ οὕτω πως ἀποκαλυφθὲν μορφοῦται εἰς τὸν κόσμον. Ἡ θεογονικὴ ἀνάπτυξις μεταβαίνει εἰς τὴν κοσμογονικὴν,

ἥτις τελευταία τελεῖται κατὰ τρόπον ὑπομιμνήσκοντα τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ συστήματος τοῦ Παρακέλσου. Ἐκ δὲ τῆς ἐξόδου καὶ ἀναπτύξεως τοῦ θεοῦ ἀνακύπτουσι μὲν αἱ ἑπτὰ θεῖαι μορφαὶ ἢ ποιότητες, ἀνακύπτουσι δὲ αἱ τρεῖς φάσεις τοῦ κόσμου ¹. ὁ θεὸς ἐξέρχεται καὶ φανεροῦται εἰς τὸν αἰσθητὸν κόσμον, οὐ κέντρον εἶναι ὁ ἄνθρωπος.

Τοιοῦτό τι εἶναι ἐν ἀμυδρᾷ σκιαγραφίᾳ τὸ φιλοσόφημα τοῦ Βοήμου, οἷον εὐρίσκεται ὡς πυρὴν συναγόμενος μετὰ τὴν ἀφαιρέσιν τοῦ μυθικοῦ συμβολικοῦ περιβλήματος ἐκ δυσνοήτου καὶ σκοτεινῆς διατυπώσεως ². Ἐν τούτῳ συνάπτονται στενῶς αἱ θρησκευτικαὶ (ἠθικαὶ) ἔννοιαι μετὰ τῶν φυσικῶν, ὥστε συχνάκις συγχέονται καὶ μεταπίπτουσιν εἰς ἀλλήλας ³. οὐ μόνον ἡ ὅλη διάταξις τοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδόμυχος οὐσία αὐτοῦ συνίσταται ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Ἄλλ' ἐν τῇ συγκράσει τῶν διαφόρων τούτων στοιχείων τὰ θρησκευτικὰ δεσπόζουσιν ἰσχυρῶς καὶ ἐπικρατοῦσι τῶν φυσικῶν ⁴. Ἐνταῦθα ὁ Βόημος παρέρχεται εἰς τὸ μέσον ὡς ἀντίθετος τοῦ Βρούνου ⁵. φαίνεται προάγων

¹. Ὁ θεῖος καὶ ἀστρικός καὶ ἐπίγειος κόσμος δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς τρεῖς χωριστοὶ κόσμοι. Ὁ Βόημος, θιασώτης ὢν τῆς πανθεΐας, δὲν ἐγκρίνει τὴν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι κρατοῦσαν δοξασίαν περὶ τριῶν ἐπαλλήλων κόσμων (οὐρανοῦ, γῆς, ἄδου), ἀλλὰ συμπεριλαμβάνει αὐτούς εἰς μίαν ἐνότητα. Διὸ καὶ δὲν παραδέχεται, ὡς εἶδομεν, τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἄδην ὡς ἰδίους τόπους.

². Παρὰ τὴν ἀκατέργαστον καὶ δυσσύμβλητον γλῶσσαν καὶ τὴν καθ' ὑπερβολὴν χρῆσιν φανταστικῶν εἰκόνων τὰ συγγράμματα τοῦ ἀνδρὸς εἶναι καὶ σήμερον πολύτιμα. Ἐνταῦθα θὰ ἠδυνάμεθα εὐλόγως νὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ Βοήμου ὅ, τι ποτὲ ὁ Σωκράτης περὶ τοῦ Ἡρακλείτου.

³. Τὸ ἰδεατὸν μεθίσταται εἰς τὸ φυσικόν· αἱ ἠθικαὶ διαφοραὶ καθίστανται φυσικαί. Οὕτως ἡ ἀντίθεσις ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ δὲν περιορίζεται ἐν τῷ ἠθικῷ πεδίῳ, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τὸν φυσικὸν κόσμον.

⁴. Εἰρήσθω ὅτι αἱ περὶ τὴν φύσιν γνώσεις τοῦ Βοήμου εἶναι πενιχραί. Ἀποκρούει ὁ φιλόσοφος τὴν ἐμπειρίαν καὶ ὀλίγας μόνον ἔχει περὶ φύσεως γνώσεις, ἃς ὀφείλει εἰς τὴν μελέτην ἀλχυμικῶν βιβλίων καὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Παρακέλσου.

⁵. Ὁ Βρούνος καὶ ὁ Βόημος ἔχουσι τοῦτο τὸ κοινόν, ὅτι συνάπτουσι παντοῖα προγενέστερα διανοήματα καὶ συγκροτοῦσιν ἀξιόλογα φιλοσόφηματα, ἐμφαίνοντα πολλὰς ὁμοιότητάς. Ἐχουσιν ὅμως καὶ διαφοράς, ἐναργῶς.

εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον τὴν μυστικὴν τῶν ὁμοειδῶν (Γερμανῶν) φιλοσοφίαν καὶ ἀποτελῶν τὴν κορύφωσιν αὐτῆς¹. ἐξαίρει τὴν ὀρησκευτικὴν τάσιν τῆς μυστικῆς φιλοσοφίας καὶ συνάπτει μετ' αὐτῆς τὴν μαγικὴν ἀντίληψιν τῆς φύσεως².

Διὰ τοῦ προκειμένου φιλοσοφήματος διήκουσι δύο σπουδαῖαι ἀρχαί, ἀποτελοῦσαι τὴν βάσιν τοῦ συστήματος, ἡ ἀρχὴ δηλονότι τῆς ἐνώσεως τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἡ τῆς ἀπορροῆς. Ἡ μὲν πρώτη, ὡς ὅρος πάσης κινήσεως, κατάγεται ἐκ τοῦ Ἡρακλείτου³, ἡ δὲ δευτέρα, ὡς προϊοῦσα παραγωγὴ τῶν διαφορῶν, ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ Πλωτίνου καὶ λαμβάνει ἤδη τὴν μορφήν τῆς ἀναπτύξεως⁴. Ἡ δευτέρα αὕτη ἀρχὴ πορίζει εἰς τὸ φιλοσόφημα τὸν ἔκτυπον χαρακτῆρα τῆς μυστικῆς πανθεΐας. Μυστικὴ μὲν εἶναι ἡ φιλοσοφία, διότι δὲν περιορίζεται εἰς τὴν λογικὴν γνῶσιν, ἀλλὰ καταφεύγει καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ συναισθήματος ἐνόρασιν τοῦ Θεοῦ· πανθεϊκὴ δὲ πάλιν εἶναι, διότι ποιεῖ τὸν Θεὸν πανταχοῦ

κατοπτρίζουσας τὴν διαφορὰν τῶν ἐιδῶν, εἰς ἃ ἀνήκουσιν. (Ὁ μὲν Βροῦνος φέρεται εἰς τὰ ἀπόρρητα τῆς δράσης φύσεως, ὁ δὲ Βόημος ἀφοσιοῦται εἰς τὰ μυστήρια τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου· ἐκεῖνος ζητεῖ τὸν Θεὸν ἐν τῇ φύσει, οὗτος δ' ἐν τῇ ψυχῇ· ἐκεῖνος προσέχει εἰς τὴν ἀπειρίαν τοῦ σύμπαντος, οὗτος δὲ εἰς τὰς ἀποκαλύψεις τῆς πιστῆς καρδίας.

1. Τὸ προκείμενον σύστημα ἀποτελεῖ τὸ τέρμα τῆς μυστικῆς θεωρίας καὶ εἶναι τὸ τελευταῖον αὐτοτελὲς φιλοσόφημα, ὕπερ προήγαγεν ἡ Γερμανία ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ.

2. Ὁ Βόημος κινεῖται μεταξὺ τῆς ὀρησκευτικῆς ὄντολογίας, τῆς ἰεραπευούσης τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ τῆς περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφίας· προθυμεῖται νὰ συναρμόσῃ εἰς ἓν ὀρησκευτικὴν μεταφυσικὴν καὶ γνῶσιν τῆς φύσεως.

3. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνώσεως καὶ συγχωνεύσεως τῶν ἀντιθέτων ἀπαντᾷ καὶ παρὰ τῷ Πλωτίνῳ καὶ ὕστερον παρὰ πολλοῖς, τῷ Ἰω. Σκώτῳ, τῷ Ἐκκάρτῳ, τῷ Νικολάῳ Κουζανῳ, τῷ Ἰορδάνῳ Βρούνῳ, τῷ Καρτεσίῳ, τῷ Σπινόζῳ, τῷ Σελιγγίῳ καὶ μάλιστα τῷ Ἐγέλω. (Ἐπιθι Κ. Ι. Λογοθέτου «Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐγέλου», σελ. 4).

4. Τὸν ὅρον τῆς ἀναπτύξεως (Auswicklung) εἰσήγαγεν εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ὁ Βόημος. Ὑστερον δέ, ἐν τῷ 18ῳ αἰῶνι, ἐπανέλαβεν ὁ Ταβερνιὰς διὰ τῆς λέξεως «Entwicklung». (Ἐπιθι Eucken, Gesch. der philos. Terminologie σ. 127).

παρόντα, οὐσίαν πάντων τῶν πραγμάτων καὶ ψυχὴν τῆς φύσεως. Ἐπειδὴ ὁμοῦ παραδέχεται ὅτι ὁ θεὸς ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ κακοῦ¹, ἡ δὲ ἀντίθεσις ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ δὲν ὑπάρχει μόνον ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ κρατεῖ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ, τὸ φιλοσόφημα προσλαμβάνει χροιάν τινα καὶ ἐπίφασιν δυϊσμοῦ.

Ὁ Βόημος, παραδιδόμενος εὐαρέστως εἰς τὸν ἐσωτερικὸν αὐτοῦ κόσμον καὶ τὴν μυστικὴν ἐνόρασιν, ὑπέστη μὲν τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων πλατωνικῶν καὶ μάλιστα τῶν Ἰω. Σκώτου², ὡς καὶ τῶν μυστικῶν³, ὑπέστη δὲ τὴν ἐπίδρασιν καὶ ἄλλων συγχρόνων καὶ τῶν περὶ τὴν φύσιν φιλοσοφούντων, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Παρακέλσου⁴. Ἐκ παντοίων λοιπὸν πηγῶν ἤντλησε καὶ ποικίλα διδάγματα ἐχρησιμοποίησε, συναρμόσας δὲ κατ' ἰδίαν καὶ κατὰ πρωτότυπον τρόπον συνεχρότησεν ἐνιαῖον καὶ ἀπηρτισμένον σύστημα, ὅπερ διαπνέει ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους βαθεῖα θρησκευτικὴ⁵ καὶ μυστικὴ διανόησις καὶ καθαρωτάτη ἠθικὴ διάθεσις. Πλὴν δὲν εἶναι καὶ τοῦτο, ὡς πάντα τὰ ἀνθρώπινα δημιουργήματα, ἀπηλλαγμένον ἐλλειμμάτων, δυσχερειῶν καὶ ἀντιφάσεων. Οὕτως ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν παρατηρεῖται ἀμφιταλάντευσις. Ὁ θεὸς ὅτε μὲν παρίσταται ὡς διάφορος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ ὡς χρησιμοποιῶν αὐτὰ πρὸς παραγωγὴν τοῦ κόσμου, ὅτε δὲ πολλάκις ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ· νῦν μὲν παρίσταται ὡς ἐν κινήσει, νῦν

1. Ὁ θεὸς ἀποκαλύπτεται διὰ τοῦ ἐν ἑαυτῷ κακοῦ, ὡς ὁ ἥλιος διὰ τοῦ καθ' ἑαυτὸ κασσιτερίνου σκεύους.

2. Ὁ Σκῶτος παρεδέχετο ὅτι ὁ θεὸς ἐκχεῖται εἰς τὰ ὄντα πάντα καὶ εἶναι ἡ ἐνδοτάτη αὐτῶν οὐσία. (Ἰδὲ Κ.Ι. Λογοθέτου, Φιλοσοφία τοῦ μέσου αἰῶνος, σελ. 431 ἐξ.).

3. Τῶν τε προγενεστέρων καὶ τῶν συγχρόνων μυστικῶν αἱ γνῶμαι ἦσαν αὐτῷ γνωσταί. Ὁ βιογράφος Ἀβραάμ von Frankenberg, ζήσας ἐν στενῇ καὶ φιλικῇ ἐπικοινωνίᾳ μετὰ τοῦ Βόημου, μνημονεύει μαρτυρίας παλαιότερων μυστικῶν.

4. Ὁ Παράκελσος, ὁ ῥηξικέλευθος ἐκεῖνος χημικὸς καὶ ἰατρός, εἶχε διδάξει ὅτι ἡ διαφορὰ τῶν στοιχείων προέκυψεν ἐκ διακρίσεως καὶ χωρισμοῦ. Τὸ δίδαγμα τοῦτο προήγαγε μετὰ τόλμης ὁ Βόημος.

5. Ὁ αἰσθητὸς κόσμος καὶ ὁ ἐπίγειος βίος θεωρεῖται ὡς παροδικὸς καὶ διάστροφος κατοπτρισμὸς τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

δὲ πάλιν ἐπέκεινα τῆς κινήσεως καὶ ἐν ἀπολύτῳ ἡρεμίᾳ¹. Πρὸς δ' ἔτι ἐνῶ ἐν τῷ θεῷ τίθεται ἐπ' ἴσης τό τε ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν (ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ὀργή), ὅμως τὸ κακὸν ἐκλαμβάνεται ὡς ἀρνητικὸν στοιχεῖον καὶ παρορᾶται ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τοῦ θεοῦ· διότι ὁ θεὸς λέγεται θεὸς μόνον ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ (τῆς ἀγάπης). Ἐπειτα δὲ ἡ ἐννοια τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν τῆς ἀπορροῆς ἢ ἀναπτύξεως. Ἐὰν δηλαδὴ πάντα προέρχονται ἐκ τοῦ θεοῦ δι' ἀχρόνου καὶ αἰδίου ἀναπτύξεως αὐτοῦ, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη ὁ κόσμος ἀρχὴν ἐν χρόνῳ; Ἰαρὰ ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας δυσχερείας τὸ προκείμενον φιλοσόφημα εἶναι ἐκπρεπὲς καὶ ὑπέροχον, ὅπερ μαρτυρεῖ τοῦ ἰδρυτοῦ τὴν εὐρεῖαν διάνοιαν καὶ θεωρητικὴν βαθύτητα, τὴν μυστικὴν διάθεσιν καὶ τὴν ἠθικὴν καθαρότητα².

8. Ἐπίδρασις. Ὁ Βόημος ἔνεκα τῆς σκοτεινῆς γλώσσης καὶ τινῶν φυσικῶν δοξασιῶν ἐξελήφθη ὑπὸ τινῶν συγχρόνων ὁμοεθνῶν ὡς ἀρχηγὸς αἱρέσεως³. Ἄλλ' ὑπὸ τῶν ἄλλων ἐτιμᾶτο προσηκόντως καὶ ἐπωνομάσθη *philosophus teutonicus*· ἔσχε πολλοὺς θερμοὺς φίλους καὶ θιασώτας, εἰς οὓς καταλέγονται καὶ ὁ

¹. Ἡ ἀστάθεια αὕτη καὶ ἀβεβαιότης προῆλθεν ἐκ τούτου, ὅτι τὸ θεολογικὸν πρόβλημα μετέθηκεν ὁ Βόημος εἰς τὴν χώραν τῆς φιλοσοφικῆς διαλεκτικῆς.

². Τῷ ὄντι δὲν δύναται τις νὰ μὴ θαυμάσῃ τὴν ἰσχυρὰν διάνοιαν τοῦ ἀνδρός, ὅστις παρὰ τὴν ἀτελεῖ μὀρφωσιν καὶ τὰ πενιχρὰ μέσα κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ πλῆθος βαθυτάτων ἐνοιῶν, τολμηρῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν θεωριῶν.

³ Ἐκ τῶν περὶ Böhme διαλαβόντων μνημονευτέοι οἱ Lasson E., J. Böhme. Berlin 1897.—Petersen H., Grundzüge d. Ethik J. Böh. Berl. 1901.—Penny A., Studies in J. B. Lond. 1912.—Elert W., Die voluntatist. Mystik J. B. Berl. 1913.—Hankamer P., J. B. Gestalt und Gestaltung. 1924.—Koyrè Alex., La philosophie de J. B. Paris 1929.—Popp K., J. B. und Isaak Newton. 1935.—H. Jurgon, Baden, Das religiöse Problem der Gegenwart bei J. B. Leip. 1939.—Benz Erm., Der vollkommene Mensch nach J. B. Stutt. 1937.—Jungheinrich H. G., Das Seinsproblem bei J. B. Hamb. 1940.

³. Ὁ Ἄγγελος Σιλέσιος (Ἰω. Scheffler, 1624—1677) ἠγάπα νὰ χαρακτηρίσῃ πάντα θεόσοφον ἢ αἰρετικὸν ὡς «Βοημικόν».

Γεωργ. Gichtel (1638—1710) καὶ ὁ Φρειδ. Getinger (1702—1782). Καὶ ἔξω δὲ τῆς Γερμανίας δὲν ἔμεινεν ἄγνωστος. Ἦσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐν ταῖς Κάτω Χώραις καὶ μάλιστα ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου τὰ συγγράμματα αὐτοῦ μεταφρασθέντα διεδόθησαν εὐρέως καὶ ἀνεγινώσκοντο ἀσμένως¹. Ὡσαύτως ἔσχεν ὀπαδοὺς ἐν Γαλλίᾳ². Βεβαίως οἱ ἐπακολουθήσαντες ἐν Γερμανίᾳ δυσμενεῖς καιροὶ (τριακονταετῆς πόλεμος) συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ περιέλθῃ εἰς λήθην τὸ φιλοσόφημα τοῦ Βοήμου. Ἀλλ' ὕστερον ἀνεκλήθη εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν πρέπουσαν τιμὴν ὑπὸ ἐπιφανῶν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀνδρῶν, οἵτι οἱ Baader, ὁ Schelling καὶ ὁ Ἑγκελος. Εἶναι δὲ τοῦτο πολλῆς προσοχῆς ἄξιον, ὅτι αἱ θεμελιώδεις θεωρίαι τοῦ Βοήμου ἐπανελήφθησαν κατ' οὐσίαν καὶ ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ κορυφαίων φιλοσόφων, οὓς ἀνέδειξεν ἢ μετὰ Κάντιον γερμανικὴ ἰδεοκρατία, λέγω τὸν Schelling καὶ μάλιστα τὸν Ἑγκελον. Ἡ ἐπὶ τοὺς μεταγενεστέρους ἐξαίρετος ῥοπή τοῦ φιλοσόφου ὀφείλεται εἰς τὰ ἴδια χαρίσματα, τὴν καθαρὰν διάθεσιν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ποιητικὴν ἔξαρσιν καὶ τὴν ἐπιτηδεῖαν συναρμογὴν φιλοσοφικῶν καὶ θρησκευτικῶν στοιχείων, οὐχ ἥκιστα δὲ εἰς τὴν μυστικὴν ἀνάτασιν, καθ' ἣν ὑπερέβαλε τοὺς προγενεστέρους πάντας. Ἡ εὐσεβῆς καὶ ἡρεμὸς διάθεσις τοῦ Βοήμου προσελκύει πάντοτε τὰς θρησκευτικὰς ψυχάς.

¹. Πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Βοήμου ἐπέδειξε διαφέρον καὶ ὁ βασιλεὺς Κάρολος ὁ πρῶτος. Ὑπέστησαν δὲ τὴν ἐπίδρασιν ἐκεῖνου ὁ Ἰω. Portage († 1681), ὁ Ἰω. Lead († 1704), ὁ Θωμᾶς Bromley († 1691) καὶ ὁ Ἑρρίκος More (1614—1687).

². Ἐν Γαλλίᾳ πολλὰ ἠντλησεν ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Βοήμου ἐν τῷ 17ῳ αἰῶνι ὁ Poiret, πλείονα δ' ἐν τῷ ἐπομένῳ αἰῶνι ὁ St. Martin (1743—1803).